

Effecten van gratis toegang tot de rijksmusea

Aanvullend onderzoek

R. Goudriaan
C.M. Visscher

Onderzoek verricht in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur
en Wetenschap

© Aarts De Jong Wilms Goudriaan **P**ublic **E**conomics bv (APE)

Den Haag, december 2006

Effecten van gratis toegang tot de rijksmusea: Aanvullend onderzoek

R. Goudriaan en C.M. Visscher

Ape rapport nr. 459

© 2006 Aarts De Jong Wilms Goudriaan Public Economics bv (APE)

Website: www.ape.nl

Omslag: Brordus Bunder, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

INHOUD

SAMENVATTING	3
1 INLEIDING	7
1.1 Aanleiding	7
1.2 Onderzoeksvragen	7
1.3 Onderzoeksaanpak in hoofdlijnen	8
1.4 Indeling van het rapport	10
2 KWANTITATIEVE EFFECTEN VAN GRATIS TOEGANG IN DE RIJKSMUSEA	11
2.1 Inleiding	11
2.2 Recente ervaringen met gratis museumbezoek	12
2.2.1 Buitenlandse ervaringen	12
2.2.2 Nederlandse ervaringen	14
2.3 Analyse van de vormgeving van gratis toegang	15
2.3.1 Een gratis zondag in de maand	15
2.3.2 Een gratis woensdag in de week	16
2.3.3 Een gratis woensdagmiddag in de week	16
2.3.4 Maandelijks gratis zondag en wekelijkse gratis woensdag	17
2.3.5 Maandelijks gratis zondag en wekelijkse gratis woensdagmiddag	17
2.3.6 Gratis toegang tot 18 jaar	17
2.4 Kwantitatieve effecten van gratis toegang	18
2.4.1 Uitgangspunten	18
2.4.2 Effecten in de rijksmusea	19
2.4.3 Effecten in de niet-rijksmusea	21
2.4.4 Effecten in alle musea samen	22
2.4.5 Compensatie deels gratis toegankelijke rijksmusea	23
2.5 Conclusies	24
3 MEERWAARDE VAN EXPERIMENTEN MET GRATIS TOEGANG	27
3.1 Inleiding	27
3.2 Welke actuele kennis ontbreekt voor Nederland?	28
3.3 Eisen aan de experimenten	31
3.4 Conclusies	33

BIJLAGE: AANVULLENDE INFORMATIE	35
LITERATUUR	37

SAMENVATTING

Aanleiding

Vergroting van het publieksbereik van musea staat in Nederland hoog op de beleidsagenda. De Tweede Kamer heeft zich uitgesproken voor invoering van gratis toegang tot de rijksmusea. De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft aangekondigd de uitvoering van die moties over te laten aan een volgend kabinet en een aantal nieuwe varianten nader te laten onderzoeken. De minister heeft eveneens toegezegd te laten analyseren (1) wat de meerwaarde is van experimenten met gratis toegang in een aantal rijksmusea en (2) aan welke voorwaarden die experimenten dienen te voldoen. Het voorliggende rapport, dat voortbouwt op de eerdere APE-studie *Geen entreeheffing, geen drempels?*, lost deze beloften in.

Onderzochte varianten

Het rapport heeft betrekking op de effecten van de volgende vormen van (gedeeltelijke) gratis toegang tot de *rijksmusea*:

1. een maandelijks gratis zondag ('Franse model');
2. een wekelijkse gratis woensdag;
3. een wekelijkse gratis woensdagmiddag;
4. een maandelijks gratis zondag en een wekelijkse gratis woensdag;
5. een maandelijks gratis zondag en een wekelijkse gratis woensdagmiddag;
6. gratis toegang voor de jeugd tot 18 jaar ('Deense model').

Alle varianten behelzen gratis toegang tot de vaste collectie en de tentoonstellingen: de huidige bouwkundige situatie van de meeste rijksmusea voorziet niet in een scheiding van de vaste collectie en de tentoonstellingen. Als de gratis toegang beperkt blijft tot de vaste collectie van de rijksmusea, nemen de kosten en het aantal bezoeken ruwweg met respectievelijk 20% en 15% minder toe. Alle varianten hebben een *promotioneel* karakter. De verrekening van de BTW op de aanschaffingen van rijksmusea stuit daardoor niet op problemen. De kwantificering van gratis toegang richt zich op de gevolgen voor het aantal bezoeken en op de financiële consequenties. Veranderingen in de publiekssamenstelling komen niet aan de orde. Uit de literatuur is bekend dat de samenstelling van het museumpubliek door gratis toegang slechts *beperkt* verandert.

Effecten van gratis toegang tot de rijksmusea

Tabel 1 vat de kwantitatieve effecten van de invoering van de verschillende vormen van gratis toegang samen. Wij houden in de berekeningen re-

kening met een verschuiving van het bezoek van de niet-gratis toegankelijke musea naar de gratis rijksmusea en de inkomstenderving van de niet-rijksmusea. De *netto* toename van het museumbezoek heeft betrekking op de toename van het aantal bezoeken aan de rijksmusea *verminderd* met de afname van het aantal bezoeken aan de niet-rijksmusea. De totale kosten van gratis toegang tot de rijksmusea bestaan uit:

- de gedeelde entreegelden van de rijksmusea;
- de publiekskosten door het aantal extra bezoeken aan de rijksmusea;
- de gedeelde entreegelden van de niet-rijksmusea door de bezoekverschuiving naar de rijksmusea.

Tabel 1: *Kwantitatieve effecten bij alle musea samen na invoering van gratis toegang tot de rijksmusea*

Variant	Netto toename bezoeken ^a (x 1.000)	Totale kosten ^b (mln. euro)	Totale kosten ^b per extra bezoek
1. Maandelijkse gratis zondag	51	3,1	60
2. Wekelijkse gratis woensdag	137	7,2	53
3. Wekelijkse gratis woensdagmiddag	90	4,1	47
4. Maandelijkse gratis zondag + wekelijkse gratis woensdag	178	10,2	57
5. Maandelijkse gratis zondag + wekelijkse gratis woensdagmiddag	134	7,2	54
6. Gratis toegang jeugd tot 18 jaar	388	6,1	16

a Saldo-effect van de toename van het aantal bezoeken in de rijksmusea en de afname van het aantal bezoeken in de niet-rijksmusea.

b Prijspeil 2005.

Bron: APE

De toename van het aantal bezoeken en de financiële effecten worden sterk bepaald door de vormgeving van de gratis toegang. Gratis toegang voor de jeugd tot 18 jaar heeft het grootste effect op het aantal bezoeken: een netto toename van 388.000 bezoeken (2%). Deze variant heeft weliswaar betrekking op een deel van het museumpubliek, maar geldt – in tegenstelling tot de andere varianten - 365 dagen per jaar. De totale kosten per extra bezoek zijn in deze variant eveneens het laagst. De maandelijkse gratis zondag resulteert op *jaarbasis* per saldo in de kleinste bezoekstijging (51.000 bezoeken), doordat de rijksmusea in deze variant slechts 12 van de 365 dagen per jaar gratis toegankelijk zijn. De totale kosten per extra bezoek zijn in deze variant het hoogst. De effecten van de overige vier varianten houden het midden tussen varianten 1 en 6. Het effect op het aantal bezoeken is in het algemeen afhankelijk van de frequentie waarmee gratis toegang wordt toegepast. Dat geldt ook voor de

bijbehorende kosten. Naarmate een variant meer gevolgen heeft voor het jeugdbezoek, zijn de totale kosten per extra bezoek lager.

Meerwaarde van experimenten met gratis toegang in rijksmuseum

Experimenten met gratis toegang in de rijksmuseum moeten tot nieuwe inzichten leiden. De huidige kwantificering van de effecten van de verschillende vormen van gratis toegang heeft een globaal karakter. Er bestaat behoefte aan actuele en gedetailleerde kennis over de effecten van gratis toegang tot de Nederlandse rijksmuseum. Het betreft:

- de mogelijke veranderingen in de publiekssamenstelling;
- de effecten bij verschillende typen rijksmuseum;
- de bezoeksverschuivingen van niet-rijksmuseum naar gratis rijksmuseum;
- de consequenties voor de museumkaart;
- de extra kosten van de publieksfunctie;
- de eventuele extra opbrengsten uit museumwinkels en museale horeca bij gratis toegang.

Experimenten met gratis toegang in rijksmuseum hebben alleen zin als zij een *representatief* beeld geven van de effecten voor de rijksmuseum en de neveneffecten in de niet-rijksmuseum. De grote *verscheidenheid* binnen de rijksmuseum maakt het echter buitengewoon lastig om via een beperkte pilot study conclusies te trekken over de effecten van gratis toegang. De effecten van gratis toegang hangen af van een groot aantal museumspecifieke factoren. Bij een te beperkte pilot worden de conclusies over de effecten van gratis toegang sterk beïnvloed door de selectie van de deelnemende rijksmuseum. Voor zinvolle experimenten met gratis toegang moeten wij eerder denken aan tien dan aan drie rijksmuseum.

De evaluatie van de experimenten met gratis toegang dient minimaal aan de volgende drie eisen te voldoen:

1. Voorafgaande aan de invoering van gratis toegang moet een gedegen nulmeting van de bestaande publiekssamenstelling plaatsvinden.
2. De nulmeting moet worden aangevuld met vervolgmetingen na de invoering van de gratis toegang.
3. Om te zien of het publieksbereik van de rijksmuseum toeneemt, moet bij de metingen een zorgvuldig onderscheid worden gemaakt tussen bezoeken en (nieuwe) bezoekers.

De meerwaarde van de experimenten is gering als deze berusten op een te beperkt aantal rijksmuseum en de evaluatie niet aan de bovenstaande drie eisen voldoet. Als de geschetste opzet van de experimenten om financiële redenen niet haalbaar is, kan bij de analyse van de effecten beter worden teruggegrepen op buitenlandse ervaringen met gratis toegang.

1 INLEIDING

1.1 Aanleiding

Het aantal museumbezoeken is al jaren stabiel op een niveau van circa 20 mln. bezoeken per jaar ondanks de toename van de bevolking en van het aantal musea. Tegen deze achtergrond heeft een aantal leden van de Tweede Kamer de toenmalige staatssecretaris van Onderwijs Cultuur en Wetenschap (OCW) gevraagd om de vaste collectie van (voormalige) rijksmusea gratis open te stellen (voor Nederlandse belastingbetalers en hun kinderen). Dit is vastgelegd in de motie van het lid Nijs c.s., die in juni 2006 door de Tweede Kamer is aangenomen.¹ De huidige minister van OCW heeft aangekondigd de uitvoering van de motie over te laten aan een volgend kabinet en een aantal nieuwe varianten van gratis toegang nader te laten onderzoeken.

Ter voorbereiding van de besluitvorming door een volgend kabinet heeft de minister van OCW onlangs APE verzocht om in een kort tijdsbestek de effecten van een aantal vormen van gratis museumbezoek door te rekenen. Het betreft een aanvulling op de eerder dit jaar verrichte APE-studie *Geen entreeheffing, geen drempels?*. Een belangrijk verschil is echter dat de onderzochte varianten uitsluitend betrekking hebben op gratis toegang tot de *rijksmusea*. Daarnaast heeft de minister APE gevraagd om te bezien wat de meerwaarde is van experimenten met gratis toegang in een aantal rijksmusea en aan welke voorwaarden dergelijke experimenten moeten voldoen. Zij reageert hiermee op de amendementen van respectievelijk het lid Leerdam c.s. en het lid Nijs c.s. bij de kamerbehandeling van de OCW-begroting 2007.²

1.2 Onderzoeksvragen

Ter voorbereiding van de besluitvorming in een volgend kabinet en met het oog op de toezeggingen aan de Tweede Kamer heeft het ministerie van OCW behoefte aan de beantwoording van de volgende onderzoeksvragen:

¹ Tweede Kamer, 2005/2006, 27 470, nr. 11, *Museale collecties van het Rijk*.

² Tweede Kamer, 2006/2007, 30 800 VIII, nrs. 46 en 54, *Vaststelling van de begrotingsstaat van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) voor het jaar 2007*.

- Wat zijn de kosten en de effecten van een aantal vormen van gratis toegang tot de *rijksmusea*? In concreto betreft het:
 1. een maandelijkse gratis zondag ('Franse model');³
 2. een wekelijkse gratis woensdag;
 3. een wekelijkse gratis woensdagmiddag;
 4. een maandelijkse gratis zondag en een wekelijkse gratis woensdag;
 5. een maandelijkse gratis zondag en een wekelijkse gratis woensdagmiddag;
 6. gratis toegang voor de jeugd tot 18 jaar ('Deense model').

- Wat is de meerwaarde van eventuele experimenten met de hiervoor besproken varianten van gratis toegang en welke nieuwe inzichten leveren die experimenten op?

Alle genoemde vormen van gratis toegang hebben alleen betrekking op de rijksmusea. In een aantal van deze rijksmusea worden al vormen van gratis toegang gehanteerd. Het is niet wenselijk dat dergelijke voorlopers worden 'gestraft' voor hun eerdere keuze voor gedeeltelijke gratis toegang. Daarnaast moet worden gezien welke informatie de huidige praktijk van gedeeltelijke gratis toegang tot sommige Nederlandse (rijks)musea al oplevert. Dit is niet alleen voor de doorrekening van de varianten van belang, maar ook voor de beoordeling van het nut en de noodzaak van eventuele experimenten met gratis toegang.

1.3 Onderzoeksaanpak in hoofdlijnen

De kwantificering van de effecten van gratis toegang borduurt voort op de resultaten van ons eerder dit jaar uitgevoerde onderzoek *Geen entreeheffing, geen drempels?*. Het daar gehanteerde rekenmodel wordt verder uitgebreid om de kwantitatieve effecten voor de aanvullende varianten van gratis toegang door te rekenen. Daarvoor verrichten wij - gezien de korte doorlooptijd van het onderzoek – geen empirisch veldwerk. In plaats daarvan voeren wij een quick scan uit bij een aantal Nederlandse en buitenlandse musea die ervaring hebben met de te onderzoeken vormen van gratis toegang. Op basis van een analyse van deze praktijkervaringen breiden wij het rekenmodel uit met de aanvullende varianten van gratis toegang. Dat betekent dat de geanalyseerde praktijkervaringen zo goed mogelijk worden vertaald naar de Nederlandse rijksmusea. Gelet op de

³ Dit model is met ingang van 7 mei 2006 ook ingevoerd in de musea van de Franstalige gemeenschap in België.

gekozen werkwijze heeft de kwantificering van de kosten en de effecten van gratis toegang een tentatief karakter.

De in het rekenmodel gehanteerde percentages voor de stijging van het museumbezoek na invoering van gratis toegang berusten op de meest voorkomende waarden die wij in de literatuur en de quick scan hebben gevonden. Het zijn cijfers voor het *gemiddelde* museum. Voor de afzonderlijke musea hangen de effecten van gratis toegang af van een groot aantal *specifieke factoren*, zoals de aard en de presentatie van de collectie, de ligging van het museum, de attractiewaarde voor lokale bezoekers, het marketing-, communicatie- en educatiebeleid, de nabijheid van andere musea, de oorspronkelijke hoogte van de toegangsprijzen en het deel van het bezoek dat al gratis wordt afgelegd. Dat betekent ook dat de optimale vormgeving van gratis toegang grotendeels *maatwerk* is en kan verschillen voor de individuele rijksmusea. Daardoor leidt bijvoorbeeld gratis toegang op de woensdag in het ene museum wel tot meer bezoek, terwijl het in het andere museum ten koste gaat van het bezoek op de andere dagen van de week.

De kwantificering blijft beperkt tot de berekening van de toename van het aantal bezoeken en de budgettaire consequenties. Mogelijke veranderingen in de publiekssamenstelling komen niet aan de orde. Daarover is in onze eerdere onderzoeken al uitgebreid gerapporteerd. De algemene conclusie is dat de samenstelling van het museumpubliek door de invoering van gratis toegang nauwelijks verandert. De recente Britse ervaringen met gratis toegang tot de nationale musea (zie MORI 2003 en 2004), en de uit de literatuur bekende binnen- en buitenlandse ervaringen ondersteunen dit (zie onder meer *Musea en plein publique*, paragraaf 2.4).

Op verzoek van het ministerie van OCW worden de effecten en de kosten van gratis toegang in de presentatie verder *uitgesplitst* naar de verschillende componenten. Dit is behulpzaam bij de beoordeling van de verschillende varianten, met inbegrip van de aard en de omvang van de financiële compensatie aan de musea. De simulaties berusten evenals in ons eerder dit jaar verschenen rapport op cijfers uit 2003 van het CBS en op cijfers uit 2004 van het ministerie van OCW en de Nederlandse Museum Vereniging. Wij rekenen de opbrengsten uit entreegelden en de kostencijfers op basis van de prijsontwikkeling echter om naar het jaar 2005. De gekozen aanpak voor de kwantificering van gratis toegang stemt overeen met *Geen entreeheffing, geen drempels?*.

1.4 Indeling van het rapport

De indeling van het rapport is als volgt. Hoofdstuk 2 behandelt de budgettaire effecten en de kwantitatieve gevolgen van zes vormen van gratis toegang tot de rijksmusea. Het hoofdstuk gaat ook in op de consequenties voor de niet-rijksmusea. Hoofdstuk 3 analyseert de mogelijke meerwaarde van experimenten met gratis toegang tot de rijksmusea inclusief de voorwaarden waaraan deze experimenten moeten voldoen. De bijlage bevat enige achtergrondinformatie over de onderzochte vormen van gratis toegang.

2 KWANTITATIEVE EFFECTEN VAN GRATIS TOEGANG IN DE RIJKSMUSEA

2.1 Inleiding

Het voorliggende hoofdstuk behandelt de kwantitatieve effecten van een aantal vormen van gratis toegang in de rijksmusea. Wij maken gebruik van de eerder verkregen inzichten uit de eerdere APE-studie *Geen entree-heffing, geen drempels?* en vullen die – waar mogelijk - aan met recent verzamelde informatie. De buitenlandse ervaringen geven aan dat gratis toegang administratief en praktisch uitvoerbaar is, ook als gratis toegang beperkt blijft tot een dag in de week of maand (vergelijk onder meer de Franse ervaringen in *Musea en plein publique*).

De vormgeving van gratis toegang bepaalt voor een belangrijk deel het succes in termen van de toename van het aantal *bezoeken* en het aantrekken van *nieuwe bezoekers* (al dan niet uit bepaalde doelgroepen). Gratis toegang helpt om het aantal museumbezoeken te vergroten, maar heeft doorgaans maar een beperkte invloed op de samenstelling van het museumpubliek. Naast de bezoekcijfers zijn ook andere criteria relevant voor de beoordeling van de verschillende vormen van gratis toegang: de kosten, de substitutie tussen betaald bezoek en gratis bezoek, de verstoringen van de concurrentieverhoudingen met niet-rijksmusea en andere culturele of recreatieve voorzieningen, en de (financiële) autonomie van de rijksmusea.

Alle vormen van gratis toegang tot de rijksmusea hebben repercussies voor de aantrekkelijkheid van de museumkaart. Daarnaast verstoort gratis toegang tot de rijksmusea de concurrentieverhoudingen met de niet-rijksmusea: er treden *verschuivingen* op van betaald bezoek bij de niet-rijksmusea naar gratis bezoek bij de rijksmusea. Het grootste deel van de Nederlandse musea is immers niet gratis toegankelijk. Door de verschuiving van betaald bezoek naar gratis bezoek pakt het aantal extra museumbezoeken van *alle* musea samen *per saldo* lager uit dan de toename van het aantal bezoeken aan de rijksmusea.

De volgende zes vormen van (gedeeltelijke) gratis toegang tot de *rijksmusea* komen in het hoofdstuk aan de orde:

1. een maandelijkse gratis zondag ('Franse model');
2. een wekelijkse gratis woensdag;
3. een wekelijkse gratis woensdagmiddag;
4. een maandelijkse gratis zondag en een wekelijkse gratis woensdag;
5. een maandelijkse gratis zondag en een wekelijkse gratis woensdagmiddag;
6. gratis toegang voor de jeugd tot 18 jaar ('Deense model').

De onderzochte varianten hebben betrekking op gratis toegang tot de vaste collectie en de tentoonstellingen in de rijksmusea. Beperking van de reikwijdte van gratis toegang tot de vaste collectie is op dit moment nog lastig te realiseren, omdat de bouwkundige situatie van de meeste rijksmusea niet voorziet in een scheiding van de vaste collectie en de tentoonstelling via afzonderlijke ingangen of afzonderlijke locaties voor beide typen collecties. In de eerder dit jaar verschenen APE-studie *Geen entreeheffing, geen drempels?* hebben wij tentatief in kaart gebracht wat de effecten zijn van permanente gratis toegang tot de vaste collectie. Als de invoering van gratis toegang beperkt blijft tot de vaste collectie, nemen de kosten en het aantal bezoeken ruwweg met respectievelijk 20% en 15% minder toe dan bij integrale invoering van gratis toegang voor de vaste collectie en de tentoonstellingen. Deze vuistregel kan ook worden aangehouden voor de andere varianten. Alle zes varianten hebben primair een *promotioneel* karakter. Daarom mag worden aangenomen dat de verrekening van de BTW op door de musea aangeschafte goederen en diensten niet op problemen stuit.

Het hoofdstuk heeft verder de volgende indeling. Paragraaf 2.2 schenkt beknopt aandacht aan recente ervaringen met verschillende vormen van gratis toegang in buitenlandse en Nederlandse musea. Paragraaf 2.3 analyseert de vormgeving van gratis toegang. In paragraaf 2.4 komen de kwantitatieve effecten van de verschillende vormen van gratis toegang aan de orde. Paragraaf 2.5 vat de belangrijkste conclusies van het hoofdstuk samen.

2.2 Recente ervaringen met gratis museumbezoek

2.2.1 Buitenlandse ervaringen

Het publieksbereik van musea krijgt steeds meer beleidsmatige aandacht. In veel Europese landen wordt nagedacht over of gebruik gemaakt van (gedeeltelijke) gratis toegang als instrument om het publieksbereik van

musea te vergroten. In *Groot-Brittannië* zijn de vaste collecties van de nationale musea sinds december 2001 permanent gratis toegankelijk. Dit is gepaard gegaan met een investeringsimpuls van bijna € 1,5 mld. in de Britse museumsector en een financiële compensatie aan de musea. Door de combinatie van de investeringsimpuls en de invoering van gratis toegang is het aantal bezoeken aan de nationale musea die voorheen entree hieven sterk gestegen, hoewel de stijging sterk verschilt per museum. Bij de nationale musea die al gratis toegankelijk waren, blijft het aantal bezoeken vrijwel stabiel. Bij een deel van de overige musea vindt een daling van het bezoek plaats doordat een verschuiving van het bezoek optreedt van betaald bezoek naar gratis bezoek aan de nationale musea. De samenstelling van het Britse museumpubliek is na de invoering van gratis toegang vrijwel niet veranderd. Een groot deel van het aantal extra bezoeken betreft herhaalbezoeken van bestaande bezoekers (zie *Geen entreeheffing, geen drempels?*, blz. 27-30).

In *Frankrijk* is de toegang tot de nationale musea sinds 1 januari 2000 op de eerste zondag van de maand gratis, nadat deze maatregel al eerder in het Louvre was ingevoerd.⁴ Op de gratis zondag worden bijna 70% meer bezoeken gebracht dan op de overige zondagen. Het totale effect op het jaarlijkse aantal bezoeken is echter relatief bescheiden, omdat het slechts twaalf gratis zondagen betreft. Dat laat onverlet dat in Frankrijk de maandelijkse gratis toegang tot de nationale musea als een groot succes wordt ervaren. De gratis zondag in de maand is vooral een promotionele maatregel. De Franse ervaringen geven aan dat het bezoek van studenten en gezinnen met kinderen op de gratis zondag sterk stijgt, terwijl de kosten meevallen ten opzichte van verdergaande vormen van gratis toegang. Naast de gratis toegang op de maandelijkse zondag hebben een groot aantal doelgroepen (jeugd tot 18 jaar, kunstenaars, uitkeringsontvangers, gehandicapten en hun helpers, enzovoort) permanent recht op gratis toegang tot de Franse nationale musea. Daardoor wordt bijvoorbeeld in het Louvre - ondanks het grote aantal buitenlandse bezoeken - in 2005 een derde van de bezoeken tot de vaste collectie gratis afgelegd.

De federale musea in *België* kennen een gratis woensdagmiddag. Deze is ingevoerd nadat de gratis entree in 1997 is afgeschaft. De gratis woensdagmiddag heeft in het algemeen niet geleid tot een wezenlijke stijging van het aantal bezoeken op die dag, mede omdat er weinig ruchtbaarheid aan is gegeven. Alleen de musea met een hoge attractiewaarde voor de jeugd slagen erin om op de gratis woensdagmiddag duidelijk meer bezoek

⁴ Het Franse model is uitgebreid in *Musea en plein publique* en *Geen entreeheffing, geen drempels?* besproken.

te trekken. Als reactie op de zieltogende gratis woensdagmiddag heeft de Franstalige gemeenschap met ingang van mei 2006 gratis toegang op de eerste zondag van de maand ingevoerd in de musea die onder haar verantwoordelijkheid vallen. Voor de overige musea in Wallonië is een subsidie beschikbaar als zij dit beleid overnemen. Informatie over de effecten van de maandelijkse gratis zondag is nog niet beschikbaar.

In *Denemarken* heeft de regering met ingang van 1 januari 2006 voor de jeugd tot 18 jaar permanente gratis toegang tot de 130 officieel door de staat erkende musea ingevoerd. De musea ontvangen hiervoor een financiële compensatie van 35,5 mln. Deense kronen (€ 4,6 mln.). Daarvan is ruim de helft bestemd voor de twee grootste musea, die nu - behalve bij bijzondere tentoonstellingen – voor iedereen (jeugd en volwassenen) permanent gratis zijn te bezoeken. Omdat de gratis toegang nog maar sinds kort geldt, ontbreekt op dit moment inzicht in de gevolgen van deze beleidsmaatregel.

2.2.2 Nederlandse ervaringen

In Nederland wordt geen centraal georkestreerd prijsbeleid bij de rijksmusea gevoerd. De rijksmusea zijn na de verzelfstandiging autonoom in hun prijsbeleid. Dat neemt niet weg dat een aantal rijksmusea vormen van gratis toegang hanteert. Het is geen gecoördineerde actie van de rijksmusea. Dat is vermoedelijk mede een reden waarom de (gedeeltelijke) gratis toegang tot de betreffende musea niet in brede kring bekend is. Voor de meeste musea is het buitengewoon lastig om op eigen kracht (gedeeltelijke) gratis toegang succesvol in te voeren. Dit vergt grote communicatie-inspanningen van de afzonderlijke musea.

Het Rijksmuseum voor Volkenkunde heft sinds mei 2003 geen toegang op de woensdag. Het Fries Museum, geen rijksmuseum, is sinds januari 2002 gratis toegankelijk op de woensdag. Bij afwezigheid van een kwantitatieve evaluatie hebben wij op basis van de bezoekcijfers een globale analyse uitgevoerd. Op basis van de resultaten daarvan constateren wij dat de effecten van de wekelijkse gratis woensdag bij beide onderzochte musea nogal *uiteenlopen*. In het ene museum is het aantal bezoeken na de invoering van de gratis woensdag met circa 60% gestegen op die dag, maar is deze stijging ten koste gegaan van het bezoek op de andere dagen. Daardoor is het totale aantal bezoeken nagenoeg gelijk gebleven. In het andere museum is het aantal bezoeken op de gratis woensdag met circa 90% toegenomen zonder dat dit heeft geleid tot een duidelijke vermindering

van het bezoek op de andere dagen. In dit museum is het totale aantal bezoeken dan ook gestegen. Deze cijfers illustreren dat de effecten van gratis toegang op de bezoekcijfers mede worden beïnvloed door de specifieke situatie van musea. Het museum waar de gratis toegang succesvol is, trekt meer jeugd- en schoolbezoek dan het andere museum. Juist dat bezoek is na de invoering van de gratis woensdag gestegen.

Een aantal rijksmusea verleent op dit moment permanent gratis toegang aan de jeugd. De leeftijdsgrens voor gratis toegang loopt uiteen. In de meeste gevallen betreft het musea die veel buitenlandse en volwassen bezoekers trekken. Daardoor is het effect van de gratis toegang voor de jeugd op de bezoekcijfers van de meeste van deze rijksmusea verhoudingsgewijs bescheiden.

2.3 Analyse van de vormgeving van gratis toegang

2.3.1 Een gratis zondag in de maand

Variant 1 komt overeen met het model van gratis toegang dat in de Franse nationale musea en sinds kort ook in de musea van de Franstalige gemeenschap in België wordt toegepast. In deze variant blijft het aantal dagen gratis toegang tot de rijksmusea beperkt tot 12 dagen per jaar. Dat betekent dat de stijging van het *jaarlijkse* aantal bezoeken door de gratis toegang in beginsel niet anders dan beperkt kan zijn. Gedurende het grootste deel van het jaar wordt immers entree geheven.

Door het geringe aantal gratis zondagen blijft de substitutie van betaald bezoek naar gratis bezoek relatief beperkt. De negatieve repercussies voor de museumkaart en de overige musea zijn in deze variant eveneens verhoudingsgewijs bescheiden, terwijl de verstoring van de concurrentieverhoudingen met andere culturele en recreatieve voorzieningen minder groot is dan bij verdergaande vormen van gratis toegang. De beperkte frequentie maakt dat de gratis toegang een evenement is dat niet kan worden gemist: als mensen de gratis zondag hebben gemist, moeten zij een maand wachten voor de volgende gelegenheid. Daardoor blijven de bezoekcijfers op de gratis zondag structureel op een hoog niveau. De Franse ervaringen geven aan dat het aantal bezoeken op de gratis zondag

bruto met gemiddeld 70% is toegenomen (zie ook de bijlage).⁵ Dit bezoek is echter voor 25% afkomstig van de dagen met entreeheffing.

2.3.2 Een gratis woensdag in de week

Variant 2 wordt sinds een aantal jaren toegepast in het Rijksmuseum voor Volkenkunde. De variant vertoont overeenkomsten met de eerder geanalyseerde wekelijkse gratis doordeweekse dag. Een verschil met deze eerder geanalyseerde varianten is echter dat het aantal bezoeken op woensdag doorgaans op een hoger niveau ligt dan op de meeste andere doordeweekse dagen, mede omdat op deze dag verhoudingsgewijs meer bezoeken door gezinnen met jonge kinderen worden gebracht. Op woensdag is een betekenisvol deel van de schoolgaande bevolking en een deel van (in deeltijd) werkende bevolking in staat om een bezoek aan een museum te brengen. Aangezien voor de jeugd veelal gereduceerde of geen toegangsprijzen gelden, is het gederfde entreegeld per bezoek op een gratis woensdag relatief laag. Een gratis woensdag leidt - mede afhankelijk van de aard van de collectie van een museum – binnen de rijksmusea vermoedelijk niet tot al te grote verschuivingen van betaalde bezoeken naar gratis bezoeken (zie de bijlage). Dat geldt vooral voor musea die door de aard van hun collectie al een jeugdig publiek trekken. Nederlandse en buitenlandse ervaringen laten zien dat een gratis woensdag vooral tot extra bezoek leidt bij musea die veel jeugd- en schoolbezoek trekken. Bij de andere musea wordt het extra bezoek op de gratis woensdag voor een belangrijk deel ongedaan gemaakt door een verschuiving van het bezoek van de andere dagen naar de gratis woensdag.

Doordat de gratis toegang slechts voor één doordeweekse dag geldt, zijn de negatieve gevolgen voor de aantrekkelijkheid van de museumkaart en het bezoek aan de niet-rijksmusea verhoudingsgewijs beperkt. De concurrentieverhoudingen tussen de rijksmusea en de niet-rijksmusea worden echter verstoord. Dat geldt ook voor de concurrentieverhoudingen met andere culturele en recreatieve voorzieningen die sterk op een jeugdig publiek zijn gericht.

2.3.3 Een gratis woensdagmiddag in de week

Variant 3 gaat minder ver dan variant 2. De gratis toegang blijft beperkt tot de woensdagmiddag. Op de woensdagmiddag bestaat het bezoek gro-

⁵ Het Louvre trekt bijvoorbeeld op de twaalf gratis zondagen structureel jaarlijks bijna 0,5 mln. bezoeken (bijna 7% van het totale aantal bezoeken).

tendeels uit kinderen met gezinnen. De gratis woensdagmiddag is evenals de voorgaande variant vooral effectief bij musea die door de aard van hun collectie veel jeugd- en schoolbezoek trekken. Door de beperkte gratis openstelling zijn de negatieve gevolgen voor de museumkaart en de niet-rijksmusea relatief bescheiden. Culturele en recreatieve voorzieningen die zich sterk op de jeugd richten, ondervinden echter de gevolgen van de verstoorde concurrentieverhoudingen.

2.3.4 Maandelijks gratis zondag en wekelijkse gratis woensdag

Variant 4 berust op een combinatie van variant 1 en variant 2. Het gezamenlijke effect van een maandelijks gratis zondag en een wekelijkse gratis woensdag op het aantal bezoeken is iets kleiner dan de som van beide afzonderlijke varianten. Potentiële bezoekers hebben nu immers twee mogelijkheden voor een gratis museumbezoek. Tegelijkertijd neemt binnen de rijksmusea de verschuiving van betaald bezoek naar gratis bezoek licht af, doordat de rijksmusea vaker gratis toegankelijk zijn. De negatieve gevolgen voor de museumkaart, de niet-rijksmusea en andere culturele en recreatieve voorzieningen nemen echter in betekenis toe.

2.3.5 Maandelijks gratis zondag en wekelijkse gratis woensdagmiddag

Variant 5 combineert varianten 1 en 3. Om dezelfde redenen als in variant 4 is het gezamenlijke effect van een maandelijks gratis zondag en een wekelijkse gratis woensdagmiddag op het aantal bezoeken marginaal kleiner dan de som van beide afzonderlijke varianten. Voor de museumkaart, de niet-rijksmusea, en andere culturele en recreatieve voorzieningen zijn de negatieve consequenties iets beperkter dan in variant 4.

2.3.6 Gratis toegang tot 18 jaar

Variant 6 heeft betrekking op gratis toegang voor de jeugd tot 18 jaar. Deze vorm van gratis toegang komt al voor in een aantal rijksmusea en andere Nederlandse musea. Vrijwel alle rijksmusea kennen op dit moment vormen van gratis toegang voor (een deel van) de jeugd en reducties op de toegangsprijzen voor een ander deel van de jeugd. De regelingen voor gratis toegang en gereduceerde toegangsprijzen verschillen sterk tussen de rijksmusea. De leeftijdsgrens voor gratis toegang loopt bijvoorbeeld uiteen van 4 jaar tot 19 jaar. Het Rijksmuseum Amsterdam verleent bijvoorbeeld tot en met 18 jaar gratis toegang, terwijl het nabijgelegen Van Gogh Museum tot en met 12 jaar gratis toegang aanbiedt. De meeste

rijksmusea hanteren reductieregelingen voor de jeugd die niet voor gratis toegang in aanmerking komt. In sommige rijksmusea eindigt de reductie op de toegangsprijs al bij de leeftijd 12 jaar, terwijl andere rijksmusea tot de leeftijd van 18 jaar gereduceerde toegangsprijzen hanteren. Ook in veel buitenlandse musea is gehele of gedeeltelijke gratis toegang voor de jeugd gebruikelijk.

Variant 6 is per extra bezoek een goedkope variant. De maatregel heeft immers betrekking op een deel van het museumpubliek, dat in veel gevallen al recht heeft op gratis toegang of toegang tegen een gereduceerd tarief. De gratis toegang heeft alleen invloed op het deel van het bezoek dat tot nu toe niet gratis wordt afgelegd. Het stimuleert vooral het schoolbezoek en in iets mindere mate het bezoek van gezinnen met kinderen, omdat de volwassenen nog steeds een toegangsprijs moeten betalen. De gratis toegang voor de jeugd is een investering in het museumpubliek van de toekomst.

2.4 Kwantitatieve effecten van gratis toegang

2.4.1 Uitgangspunten

Op basis van de voorgaande analyse proberen wij het effect van gratis toegang op de bezoekcijfers, de entreeopbrengsten en de publiekskosten voor de *rijksmusea* te bepalen. Daarnaast worden de consequenties voor de overige musea doorgerekend in termen van minder bezoek en minder inkomsten uit entreegelden.

In alle varianten omvat de berekende financiële compensatie aan de musea niet alleen de gederfde entreegelden, maar ook de *extra* kosten van de publieksfunctie die voortvloeien uit het toegenomen aantal museumbezoeken. Vergroting van het publieksbereik via gratis toegang stelt immers *hoge eisen* aan de educatieve en marketinginspanningen, en de bijbehorende inzet van middelen. Zonder deze inspanningen lukt het de musea niet om nieuwe doelgroepen aan te trekken. Niet voor niets heeft in Groot-Brittannië bijvoorbeeld een investeringsimpuls van bijna € 1,5 mld. in de museumsector plaatsgevonden om de gratis toegang te faciliteren.

De totale kosten van gratis toegang tot de rijksmusea bestaan uit de volgende componenten:

- de gedeelde entreegelden van de rijksmusea;
- de publiekskosten die voortvloeien uit het aantal extra bezoeken aan de rijksmusea;
- de gedeelde entreegelden van de niet-rijksmusea door de bezoekverschuiving naar de rijksmusea.

De verschillende componenten worden - in tegenstelling tot onze eerdere rapporten - *afzonderlijk* in beeld gebracht. Daartoe presenteren wij respectievelijk afzonderlijke tabellen voor de rijksmusea (tabel 2.1), de niet-rijksmusea (tabel 2.2) en het totaal van de Nederlandse musea (tabel 2.3). De resultaten in de laatste tabel zijn het meest vergelijkbaar met die uit *Geen entreeheffing, geen drempels?*. Voor meer details over de onderzochte varianten wordt verwezen naar de bijlage.

De berekeningen gaan in eerste instantie uit van de *huidige* samenstelling van het museumbezoek naar betaalde entree en gratis entree inclusief bijbehorende opbrengsten uit entreegelden. Een aantal rijksmusea, zoals het Rijksmuseum Amsterdam en het Mauritshuis, kent al permanent gratis toegang voor de jeugd, terwijl het Rijksmuseum voor Volkenkunde al op de woensdag gratis toegankelijk is. Zonder een aanvullende financiële compensatie zouden deze voorlopers worden *gestraft* voor hun keuze om al eerder deels gratis toegang in te voeren. Daarom berekenen wij ook afzonderlijk welke financiële compensatie nodig is om recht te doen aan de eerdere keuze van deze musea voor gratis toegang. De kwantificering geschiedt op basis van dezelfde uitgangspunten als bij de andere rijksmusea.

2.4.2 Effecten in de rijksmusea

Tabel 2.1 toont de kwantificering van de effecten van gratis toegang in de rijksmusea. De tabel beperkt zich tot de *directe* consequenties voor de rijksmusea ten opzichte van de huidige situatie. Dat betekent dat de tabel geen aandacht schenkt aan de gevolgen van de gratis toegang tot de rijksmusea voor de niet-rijksmusea. Daarom zijn de afzonderlijke resultaten in deze tabel *moeilijk* vergelijkbaar met die uit onze eerdere rapportage; dit in tegenstelling tot tabel 2.3 waar de effecten voor alle musea samen aan de orde komen.

Tabel 2.1: *Kwantitatieve effecten bij rijksmusea van verschillende vormen van gratis toegang in de rijksmusea (verschillen ten opzichte van de huidige situatie)*

Variant	Extra bezoeken ^a (x 1.000)	Bezoekstijging ^a (in %)	Kosten rijks- musea ^b (x 1 mln.)	Gederfde entreegelden (x 1 mln.)	Extra kosten publieksfunctie (x mln.)	Kosten ^b voor rijksmusea per extra bezoek
1. Maandelijks gratis zondag	78	1,6	3,0	2,3	0,7	38
2. Wekelijkse gratis woensdag	235	4,8	7,0	5,0	2,0	30
3. Wekelijkse gratis woensdagmiddag	153	3,1	4,0	2,9	1,1	26
4. Maandelijks gratis zondag + wekelijkse gratis woensdag	303	6,1	9,9	7,3	2,6	33
5. Maandelijks gratis zondag + wekelijkse gratis woensdagmiddag	227	4,6	7,0	5,2	1,8	31
6. Gratis toegang jeugd tot 18 jaar	518	10,5	5,8	2,3	3,5	11

a Netto toename van het aantal bezoeken in de *rijksmusea*.

b Gederfde entreegelden voor het oorspronkelijke aantal bezoeken en extra kosten publieksfunctie van de rijksmusea in euro's; prijspeil 2005.

Bron: APE

Van alle in tabel 2.1 gepresenteerde vormen van gratis toegang sorteert variant 6 – *gratis museumbezoek tot 18 jaar* – op jaarbasis het grootste effect op het aantal bezoeken aan de rijksmusea: 10,5% meer bezoeken aan de rijksmusea. Het betreft een variant die weliswaar betrekking heeft op een deel van museumpubliek, maar - in tegenstelling tot de vijf andere varianten - 365 dagen per jaar geldt. De kosten per extra bezoek aan de rijksmusea zijn het *laagst* van alle varianten: circa € 11 per extra bezoek. Dat komt mede doordat de jeugd tot 18 jaar vóór de invoering van de gratis toegang al veel gratis bezoek dan wel bezoek met korting aan de rijksmusea aflegt. Daardoor zijn de kosten van de gedeerde entreegelden alleen in deze variant lager dan de extra kosten van de publieksfunctie. In alle overige varianten bestaan de kosten van gratis toegang voor het grootste deel uit gedeerde entreegelden.

Variant 1 – *een maandelijks gratis zondag* – genereert op jaarbasis het minste aantal extra bezoeken: 1,6% meer bezoeken aan de rijksmusea. Dat is niet verbazingwekkend, omdat de rijksmusea in die variant slechts 12 van de 365 dagen van het jaar gratis toegankelijk zijn. Op de gratis zondag zelf vindt weliswaar een forse bruto stijging van het aantal bezoeken aan de rijksmusea plaats (zie de bijlage), maar die stijging komt mede tot stand door een verschuiving van het betalende bezoek naar de gratis zondag. De kosten per extra bezoek aan de rijksmusea zijn in deze variant mede daardoor het hoogst.

De kosten per bezoek en de bezoekstijging in de overige varianten houden het midden tussen varianten 1 en 6. Het effect op het aantal bezoeken is in het algemeen afhankelijk van de frequentie waarmee gratis toegang wordt toegepast. Dat geldt ook voor de bijbehorende kosten. Naarmate een variant meer gevolgen heeft voor het jeugdbezoek, zijn de kosten per extra bezoek lager.

2.4.3 Effecten in de niet-rijksmusea

De invoering van gratis toegang in de rijksmusea blijft niet zonder gevolgen voor de overige musea. Een deel van het extra bezoek aan de rijksmusea is immers het gevolg van een verschuiving van het bezoek aan de niet-gratis toegankelijke musea naar de gratis rijksmusea. Daardoor neemt het totale bezoek (aan rijksmusea en niet-rijksmusea samen) netto minder toe dan het bezoek aan de rijksmusea. De omvang van deze bezoeksverschuiving en de bijbehorende derving van de entreegelden is relevant voor de beoordeling van de verschillende vormen van gratis toegang tot de rijksmusea. Daarom komen in tabel 2.2 de gevolgen van gratis toe-

gang tot de rijksmusea voor de *niet-rijksmusea* aan de orde, in termen van minder bezoek en gedeelde entreegelden. De berekeningen in tabel 2.2 berusten op de veronderstelling dat de niet-rijksmusea *geen* aanvullende gratis toegang invoeren.

Tabel 2.2: *Kwantitatieve effecten bij de niet-rijksmusea van verschillende vormen van gratis toegang in de rijksmusea (verschillen ten opzichte van de huidige situatie)*

Variant	Minder bezoeken ^a (x 1.000)	Netto bezoekdaling ^a (in %)	Gedeelde entreegelden ^b (x 1 mln.)
1. Maandelijkse gratis zondag	-27	-0,2	0,1
2. Wekelijkse gratis woensdag	-98	-0,7	0,2
3. Wekelijkse gratis woensdagmiddag	-63	-0,4	0,1
4. Maandelijkse gratis zondag + wekelijkse gratis woensdag	-125	-0,9	0,3
5. Maandelijkse gratis zondag + wekelijkse gratis woensdagmiddag	-93	-0,6	0,2
6. Gratis toegang jeugd tot 18 jaar	-130	-0,9	0,3

a Afname van het aantal bezoeken in de niet-rijksmusea.

b Gedeelde entreegelden van de overige musea door gratis toegang bij de rijksmusea in euro's; prijspeil 2005.

Bron: APE

Varianten 4 en 6 hebben de grootste negatieve repercussies voor het bezoek aan de niet-rijksmusea en de bijbehorende opbrengsten uit entreegelden. Het aantal bezoeken aan deze musea daalt in deze varianten met 0,9% per jaar. Dit leidt voor de niet-rijksmusea tot een inkomstenderving van € 0,3 mln. De maandelijkse gratis zondag heeft door de geringe frequentie van de gratis toegang de minste gevolgen voor de niet-rijksmusea.

2.4.4 Effecten in alle musea samen

In de twee voorgaande tabellen hebben wij afzonderlijk voor respectievelijk de rijksmusea en de niet-rijksmusea aandacht geschonken aan de effecten van gratis toegang tot de rijksmusea. In tabel 2.3 schetsen wij een totaalbeeld van de consequenties van de gratis toegang tot de rijksmusea voor *alle* Nederlandse musea. Dit is het *saldo-effect* voor de rijksmusea en de niet-rijksmusea samen.

Tabel 2.3: *Kwantitatieve effecten bij alle musea samen van verschillende vormen van gratis toegang in de rijksmusea (verschillen ten opzichte van de huidige situatie)*

Variant	Totaal extra bezoeken ^a (x 1.000)	Totaal netto bezoekstijging ^a (in %)	Totale kosten ^c per extra bezoek
1. Maandelijkse gratis zondag	51	0,3	60
2. Wekelijkse gratis woensdag	137	0,7	53
3. Wekelijkse gratis woensdagmiddag	90	0,5	47
4. Maandelijkse gratis zondag + wekelijkse gratis woensdag	178	0,9	57
5. Maandelijkse gratis zondag + wekelijkse gratis woensdagmiddag	134	0,7	54
6. Gratis toegang jeugd tot 18 jaar	388	2,0	16

a Saldo-effect van de netto toename van het aantal bezoeken in de rijksmusea en de afname van het aantal bezoeken in de niet-rijksmusea.

b Ten opzichte van het totaal bezoeken aan de rijksmusea en de niet-rijksmusea samen.

c Gederfde entreegelden voor het oorspronkelijke aantal bezoeken bij de rijksmusea, extra kosten van de publieksfunctie van de rijksmusea en gederfde entreegelden van de niet-rijksmusea in euro's; prijspeil 2005.

Bron: APE

De ordening van de varianten verandert niet wezenlijk ten opzichte van tabel 2.1, die uitsluitend betrekking heeft op de kosten en de effecten voor de rijksmusea. Doordat in tabel 2.3 ook rekening wordt gehouden met de bezoekverschuiving van de niet-rijksmusea naar de rijksmusea, pakt het aantal extra bezoeken ten gevolge van de gratis toegang lager uit dan in tabel 2.1. Dat leidt in samenhang met de gederfde entreegelden bij de niet-rijksmusea eveneens tot hogere kosten per extra bezoek. Dit beeld stemt overeen met de resultaten van onze eerdere onderzoeken.

Variant 6 – *gratis museumbezoek tot 18 jaar* – heeft per saldo de grootste stijging van het aantal museumbezoeken tot gevolg. Tegelijkertijd resulteert deze variant in de laagste kosten per extra bezoek. Omgekeerd leidt variant 1 – *een maandelijkse gratis zondag* – per saldo tot de geringste stijging van het aantal museumbezoeken en de hoogste kosten per extra bezoek.

2.4.5 Compensatie deels gratis toegankelijke rijksmusea

Het Rijksmuseum voor Volkenkunde is op de woensdag al een aantal jaren gratis toegankelijk. Het Rijksmuseum Amsterdam, het Mauritshuis, het Rijksmuseum Twenthe en het Museum Meermanno-Westreenianum heffen

al enige tijd geen entree bij de jeugd tot (en met) 18 jaar. In het Van Gogh Museum en het Prinsessehof is de toegang voor de jeugd tot (en met) 12 jaar gratis.

Om te voorkomen dat dergelijke musea hiervoor bij een gedeeltelijke invoering van gratis toegang financieel worden 'gestraft', hebben wij berekend wat de financiële compensatie moet zijn als de genoemde rijksmusea op dezelfde manier worden behandeld als de andere rijksmusea. Op basis van de resultaten voor de andere rijksmusea hebben wij teruggerekend tot welke bezoerstijging en derving van entreegelden de gedeeltelijke invoering van gratis toegang in de genoemde rijksmusea heeft geleid. Dit is uiteraard een globale becijfering.

Op grond van de hiervoor genoemde uitgangspunten vergt de wekelijkse gratis woensdag (variant 2) een aanvullende financiële compensatie van € 119.000. Deze is opgebouwd uit een vergoeding van € 85.000 voor de gedeelde entreegelden en vergoeding van € 34.000 voor de extra publiekskosten. Bij de invoering van een wekelijkse gratis woensdagmiddag (variant 3) bedraagt de aanvullende financiële compensatie € 68.000, bestaande uit € 49.000 voor de gedeelde entreegelden en € 19.000 voor de extra publiekskosten. De invoering van gratis toegang voor de jeugd tot 18 jaar vergt een aanvullende financiële compensatie van € 1,8 mln. Deze bestaat uit een vergoeding van € 0,7 mln. voor de gedeelde entreegelden en € 1,1 mln. voor de extra publiekskosten.

2.5 Conclusies

In het hoofdstuk zijn de effecten van een aantal vormen van gratis toegang tot de rijksmusea kwantitatief in kaart gebracht. Voor de kwantificering is geen uitgebreid veldwerk verricht. De zes onderzochte varianten lopen uiteen van een maandelijkse gratis zondag tot permanente gratis toegang voor de jeugd tot 18 jaar. Alle geanalyseerde varianten voor de gratis toegang hebben primair een *promotioneel* karakter. De verrekening van de BTW op de door de musea aangeschafte goederen en diensten stuit daarom niet op problemen.

Het hoofdstuk leidt tot de volgende conclusies:

- De toename van het aantal bezoeken en de financiële effecten worden sterk bepaald door de vormgeving van de gratis toegang.
- Het effect op het aantal bezoeken hangt af van de frequentie waarmee gratis toegang wordt toegepast.

- Naarmate de gekozen vorm van gratis toegang meer gevolgen heeft voor het jeugdbezoek, zijn de kosten per extra bezoek lager.
- Gratis museumbezoek voor de jeugd tot 18 jaar leidt van de onderzochte varianten tot de grootste stijging van het aantal bezoeken. Tegelijkertijd zijn de kosten per extra bezoek het laagst.
- Een maandelijks gratis zondag resulteert op jaarbasis in de kleinste stijging van het bezoek. De kosten per extra bezoek zijn het hoogst, doordat er een verschuiving plaatsvindt van het betalende bezoek naar het gratis bezoek.

3 MEERWAARDE VAN EXPERIMENTEN MET GRATIS TOEGANG

3.1 Inleiding

Gratis toegang leidt tot meer museumbezoek. Dat is onomstreden, maar het blijkt geen wondermiddel. Recente buitenlandse ervaringen in onder meer Groot-Brittannië laten zien dat het ook bij permanente gratis toegang buitengewoon lastig is om het publieksbereik van musea te vergroten. Gratis toegang leidt vooral tot meer (korte) herhaalbezoeken en veel minder tot nieuwe bezoekers. Daardoor is het in Groot-Brittannië tot nu toe niet gelukt om het bereik van musea onder de lagere sociaal-economische klassen te vergroten, ondanks de expliciete beleidsdoelstellingen op dit punt. Een niet te verwaarlozen deel van de Britse bevolking laat zich van een museumbezoek weerhouden door andere dan financiële drempels. Een min of meer vergelijkbaar beeld komt ook naar voren uit oudere Nederlandse studies naar de effecten van gratis toegang op de samenstelling van het museumpubliek.⁶ Gratis toegang leidt volgens die studies tot kortere bezoeken, meer herhaalbezoeken, meer gezinsbezoeken, en meer bezoeken van studenten en mensen uit de regio, maar niet tot museumbezoek door een bredere dwarsdoorsnede van de bevolking.

Op dit moment hanteert een aantal Nederlandse (rijks)musea al vormen van gratis toegang (zie paragraaf 2.2.2), maar er vindt geen systematisch wetenschappelijk onderzoek plaats naar de effecten op de publiekssamenstelling van deze musea. Betrouwbare nulmetingen voorafgaande aan de invoering van gratis toegang en regelmatige vervolgmetingen daarna zijn niet beschikbaar. Voor onderzoek naar de effecten van verschillende vormen van gratis toegang moet daarom worden teruggevallen op buitenlandse ervaringen en oudere Nederlandse onderzoeken. Dat roept de vraag op of experimenten met gratis toegang in een aantal rijksmusea een bijdrage kunnen leveren aan de vergroting van de kennis over de effecten van verschillende vormen van gratis toegang in de Nederlandse situatie. Die kennis kan worden benut bij de onderbouwing van het overheidsbeleid voor (rijks)musea.

Het ministerie van OCW heeft behoefte aan inzicht in de mogelijke meerwaarde van experimenten met de in dit rapport besproken vormen van

⁶ Zie bijvoorbeeld Goudriaan (1985 en 1990).

gratis toegang, al dan niet beperkt tot de vaste collectie. Het gaat in het bijzonder om de vraag tot welke *nieuwe* inzichten de bedoelde experimenten leiden. Daarnaast is het van belang om te bezien aan welke voorwaarden die experimenten en de evaluatie daarvan moeten voldoen, opdat betrouwbare en beleidsrelevante inzichten aan deze experimenten kunnen worden ontleend.

De opbouw van het hoofdstuk is als volgt. Paragraaf 3.2 gaat in op de vraag welke leemtes er bestaan in de kennis over de effecten van gratis toegang. In paragraaf 3.3 komen de voorwaarden aan de orde waaraan experimenten met gratis toegang moeten voldoen. Het hoofdstuk wordt in paragraaf 3.4 afgesloten met de belangrijkste conclusies.

3.2 Welke actuele kennis ontbreekt voor Nederland?

Nederlandse gegevens over de effecten van gratis toegang tot musea zijn enigszins gedateerd. Meer in het algemeen heeft empirisch onderzoek naar de effecten van toegangsprijzen op het bezoek aan musea en andere culturele voorzieningen de afgelopen jaren slechts mondjesmaat plaatsgevonden. Bovendien zijn niet alle geanalyseerde vormen van gratis toegang in Nederland op een zekere schaal toegepast. Dat geldt niet alleen voor het Franse model (= maandelijkse gratis zondag), maar ook voor de meeste andere varianten. De kwantificering van de geanalyseerde vormen van gratis toegang berust daarom voor een groot deel op buitenlandse onderzoeksresultaten. Deze zijn zo goed mogelijk vertaald naar de situatie van de Nederlandse rijksmusea. Dat impliceert dat de gepresenteerde cijferingen over de effecten op het aantal bezoeken aan de rijksmusea in beginsel een globaal karakter hebben, omdat de Nederlandse instituties deels verschillen van die in het buitenland.⁷

Welke informatie ontbreekt nu over de effecten van gratis toegang (tot de vaste collectie), die experimenten met gratis toegang bij rijksmusea wenselijk maken? Naar onze mening is de volgende kennis niet of te beperkt beschikbaar:⁸

⁷ Een goede landenselectie kan dit probleem uiteraard voor een belangrijk deel ondervangen. Dan moet echter wel informatie over de effecten van gratis toegang beschikbaar zijn van landen die qua museumbestel met Nederland vergelijkbaar zijn.

⁸ Los van gebrek aan informatie over bepaalde effecten van gratis toegang is het gewenst om beter inzicht te krijgen in de motieven van mensen om *geen* museumbezoeken af leggen. Als de belangrijkste drempels voor een museumbezoek van niet-financiële aard zijn, hebben experimenten met gratis toegang een beperkte waarde. In Groot-Brittannië wordt daarom naast het reguliere

1. actuele informatie over veranderingen in de samenstelling van het Nederlandse museumpubliek bij invoering van de onderscheiden vormen van gratis toegang;
2. gedetailleerde kennis van de gevolgen van gratis toegang voor specifieke typen rijksmusea (bijvoorbeeld naar aard van de collectie, ligging en attractiewaarde voor lokale bezoekers);
3. een gedetailleerd inzicht in de omvang van de verschuivingen van het betaalde museumbezoek in de niet-rijksmusea naar de gratis rijksmusea en de daarmee gepaard gaande verstoring van de concurrentieverhoudingen;
4. inzicht in de consequenties voor de museumkaart na invoering van gratis toegang tot de rijksmusea;
5. een gedetailleerde inschatting van de extra kosten van de publieksfunctie bij gratis toegang;
6. een precieze inschatting van de extra opbrengsten uit de museumwinkels en de museale horeca (en eventueel van tentoonstellingen met entreeheffing).

Wij laten deze punten even kort de revue passeren. Het succes van gratis toegang staat of valt in belangrijke mate met het antwoord op de vraag of musea er door de gratis toegang in slagen om nieuwe *bezoekers* (al dan niet uit bepaalde doelgroepen) aan te trekken. Op dit moment behoort in Nederland volgens SCP-cijfers slechts 38% van de bevolking tot de museumbezoekers; bij laagopgeleiden en niet-westerse allochtonen is dat percentage nog aanzienlijk lager (Van den Broek, Huysmans en de Haan 2005, blz. 16).⁹ Dat betekent dat inzicht in de effecten van gratis toegang op de *samenstelling* van het museumpubliek van groot belang is. Juist daarover ontbreekt actuele informatie voor Nederland. Inzichten uit het buitenland en uit het verleden kunnen niet zonder meer naar de huidige Nederlandse situatie worden vertaald, te meer omdat de samenstelling van de bevolking (naar bijvoorbeeld leeftijd, opleiding en etniciteit) het afgelopen decennium sterk is veranderd. Dat laat overigens onverlet dat de algemene conclusie over de beperkte invloed van gratis toegang op de publiekssamenstelling vermoedelijk niet substantieel zal veranderen.

Over de effecten van de meeste vormen van gratis toegang op het aantal museumbezoeken is uit de literatuur het nodige bekend. Dat zijn echter

publieksonderzoek ook een grootschalig bevolkingsonderzoek naar (culturele) participatie gehouden ('taking part').

⁹ Het deel van de bevolking dat in Nederland ten minste één keer per jaar een museum heeft bezocht, wijkt vrijwel niet af van Groot-Brittannië, waar de toegang tot de vaste collectie van de nationale musea sinds december 2001 gratis is (MORI 2003 en 2004).

cijfers voor het *gemiddelde* museum. Voor de afzonderlijke musea kunnen de effecten van gratis toegang op het aantal bezoeken sterker of minder sterk zijn. De Britse ervaringen met gratis toegang tot de nationale musea geven aan dat dit afhangt van een groot aantal *specifieke factoren*, zoals de aard en de presentatie van de collectie, de ligging van het museum, de attractiewaarde voor lokale bezoekers, het marketing-, communicatie- en educatiebeleid, de nabijheid van andere musea, de oorspronkelijke hoogte van de toegangsprijzen en het deel van het bezoek dat al gratis wordt afgelegd.¹⁰ Daardoor verschilt de optimale vormgeving van gratis toegang voor de afzonderlijke rijksmusea; voor rijksmusea die veel jeugd ontvangen, is wellicht een gratis woensdagmiddag het meest geëigend, terwijl voor andere rijksmusea een maandelijkse zondag meer voor de hand ligt. De beantwoording van deze vraag vergt een gedetailleerder inzicht in de effecten van gratis toegang dan op dit moment voor deze musea beschikbaar is.

In het voorliggende rapport hebben wij de omvang van de verschuivingen van het betaalde museumbezoek in de niet-rijksmusea naar de gratis rijksmusea globaal becijferd op basis van uit de literatuur bekende parameterwaarden. Dit zijn eveneens gemiddelde effecten die in de praktijk sterker of minder sterk kunnen uitpakken, afhankelijk van de specifieke situatie van de betrokken (rijks)musea. Meer inzicht op dit punt is wenselijk. Dat geldt ook voor de effecten op de aantrekkelijkheid van de museumkaart na (gedeeltelijke) invoering van gratis toegang in de rijksmusea. Deze kwestie is in het rapport slechts in kwalitatieve zin aan de orde gekomen.

De extra kosten van de publieksfunctie ten gevolge van gratis toegang zijn in het rapport globaal becijferd op basis van globale kengetallen over de relatie tussen publiekskosten, entreegelden en bezoeken. Exacte informatie over de omvang van deze meerkosten is nu niet beschikbaar. Een deel van de kosten van de gratis toegang zou mogelijk kunnen worden gefinancierd met de extra opbrengsten uit de museumwinkel en de museale horeca. Daarover is voor Nederland nog weinig bekend. Datzelfde geldt voor de opbrengsten uit tentoonstellingen, wanneer alleen de vaste collectie gratis toegankelijk te bezoeken is.¹¹

¹⁰ Niet elk museum leent zich voor een succesvolle invoering van gratis toegang. Zie ook de opinie van professor Henk van Os in *Musea en plein publique* (paragraaf 7.2).

¹¹ Pogingen van het Bonnefantenmuseum in Maastricht om gratis toegang tot de vaste collectie met dergelijke opbrengsten te financieren, zijn niet geslaagd. Daarom heeft dit museum de gratis toegang tot de vaste collectie een aantal jaren geleden afgeschaft (zie *Musea en plein publique*). De Britse ervaringen op dit punt stemmen evenmin hoopvol: alleen de entreeopbrengsten van tentoon-

3.3 Eisen aan de experimenten

De experimenten dienen om meer inzicht te krijgen in de effecten van vormen van gratis toegang tot de rijksmusea. Bij de evaluatie van gratis toegang betreft het in het bijzonder de in de voorgaande paragraaf aangeduide aspecten: veranderingen in de publiekssamenstelling, effecten bij verschillende typen rijksmusea, bezoekverschuivingen van de niet-rijksmusea naar de gratis toegankelijke rijksmusea, de consequenties voor de museumkaart, de extra kosten van de publieksfunctie en de mogelijke extra bestedingen in de museumwinkels en de museale horeca. Deze aspecten worden hierna verder gemakshalve aangeduid als de effecten van gratis toegang. In de analyse maken wij geen onderscheid tussen de verschillende vormen van gratis toegang. De keuze voor één van de varianten is een beleidsmatige en politieke afweging, die buiten het bestek van het onderzoek valt.

Experimenten met gratis toegang in rijksmusea zijn alleen zinvol als deze een voldoende *representatief* beeld van de (mogelijke) effecten voor de populatie rijksmusea en de neveneffecten voor de niet-rijksmusea opleveren. Dat stelt hoge eisen aan de opzet van de experimenten. De selectie van de aan de experimenten deelnemende rijksmusea moet een redelijke afspiegeling vormen van alle rijksmusea. Gezien de grote *verscheidenheid* binnen de rijksmusea is het lastig om op basis van een beperkte pilot study conclusies te trekken over de effecten van gratis toegang. Deze effecten hangen af van een groot aantal museumspecifieke factoren. Daarom maakt het voor de (verwachte) effecten van gratis toegang nogal uit welke rijksmusea deelnemen aan de pilot.

Het bezoek aan een museum met veel buitenlandse bezoekers, zoals het Rijksmuseum Amsterdam of het Van Gogh Museum, is veel minder gevoelig voor gratis toegang dan het bezoek aan een museum dat veel lokale bezoekers ontvangt, zoals het Rijksmuseum Twenthe.¹² De effecten van gratis toegang worden – mede afhankelijk van de gekozen vormgeving van de gratis toegang – eveneens beïnvloed door de aard van de collecties van de aan de pilot deelnemende rijksmusea. Als de collecties van de deelnemende rijksmusea bijvoorbeeld in de smaak vallen bij een jeugdig

stellingen zijn na de invoering van gratis toegang duidelijk gestegen (zie *Geen entreeheffing, geen drempels?*).

¹² Voor internationale bezoekers of bezoekers die anderszins van ver komen, vallen de kosten van de entreegelden doorgaans in het niet bij de reiskosten en dergelijke.

publiek, zijn de effecten van een gratis woensdagmiddag of gratis toegang tot 18 jaar veel groter dan wanneer de museale collecties vooral appelleren aan de smaak van een ouder publiek.

Deze voorbeelden, die gemakkelijk kunnen worden uitgebreid met andere verstorende invloeden,¹³ geven aan dat een pilot study naar de effecten van gratis toegang voldoende musea moet omvatten. Dat is bovendien nodig om te voorkomen dat er grote bezoeksverschuivingen plaatsvinden van de niet-gratis rijksmusea naar de gratis toegankelijke rijksmusea die aan de pilot deelnemen. Dit laatste effect kunnen wij alleen enigszins tegengaan door de pilot binnen één afgebakende regio te organiseren, maar dit heeft weer andere complicaties tot gevolg. Op grond van de genoemde argumenten moeten wij voor de experimenten eerder denken aan tien dan aan drie rijksmusea. Anders is de toegevoegde waarde van de experimenten met gratis toegang beperkt.

De evaluatie van de experimenten dient ten minste aan de volgende drie eisen te voldoen:

1. *Voorafgaande* aan de invoering van gratis toegang moet eerst een gedegen *nulmeting* van de bestaande publiekssamenstelling plaatsvinden om de huidige situatie vast te leggen.
2. De nulmeting moet worden aangevuld met *vervolgmetingen* na invoering van gratis toegang in rijksmusea.
3. Bij beide metingen moet nadrukkelijk onderscheid worden gemaakt tussen bezoeken en bezoekers. Eén bezoeker kan immers meer dan één bezoek afleggen. Voor de beoordeling van de mogelijke vergroting van het publieksbereik van de rijksmusea is vooral het aantal (nieuwe) bezoekers relevant.

De analyse maakt duidelijk dat zowel de opzet van de experimenten als de evaluatie daarvan aan hoge eisen moet voldoen. De meerwaarde van de experimenten is beperkt als niet aan de besproken randvoorwaarden wordt voldaan. Als het om financiële redenen niet haalbaar is om een betrekkelijk grootschalig experiment en een gedegen evaluatie uit te voeren, leveren de experimenten weinige meerwaarde op ten opzichte van de informatie over de effecten van gratis toegang in buitenlandse musea. In dat geval is het interessant om bijvoorbeeld te zien wat de effecten zijn van de recent ingevoerde gratis toegang tot 18 jaar in de Deense musea (zie ook

¹³ Denk onder meer aan de effecten van tentoonstellingen, de ligging van het museum, de nabijheid van andere musea of concurrerende vrijetijdsactiviteiten, de oorspronkelijke hoogte van de toegangsprijzen en het deel van het bezoek dat al gratis wordt afgelegd.

paragraaf 2.2.1). Dit levert meer informatie op dan bescheiden experimenten in Nederlandse rijksmusea.

3.4 Conclusies

In het hoofdstuk is een analyse verricht van de meerwaarde van experimenten met gratis toegang in de rijksmusea, al dan niet beperkt tot de vaste collectie. Het gaat in het bijzonder om de vraag tot welke nieuwe inzichten die experimenten kunnen leiden. Daarnaast hebben wij gezien aan welke voorwaarde die experimenten en de evaluatie daarvan moeten voldoen.

De huidige kwantificering van de effecten van de verschillende vormen van gratis toegang berust op een vertaling van buitenlandse en oudere Nederlandse onderzoeksresultaten naar de huidige Nederlandse situatie. Op een aantal punten is naar onze mening behoefte aan actuele en gedetailleerde kennis over de effecten van gratis van toegang tot de Nederlandse rijksmusea. Het betreft:

- de mogelijke veranderingen in de publiekssamenstelling;
- de effecten bij verschillende typen rijksmusea;
- de bezoeksverschuivingen van de niet-rijksmusea naar de gratis toegankelijke rijksmusea;
- de consequenties voor de museumkaart;
- de extra kosten van de publieksfunctie;
- de eventuele extra opbrengsten uit museumwinkels en museale horeca bij gratis toegang (en eventueel van niet-gratis tentoonstellingen).

Op basis van onze analyse komen wij tot de conclusie dat experimenten met gratis toegang in rijksmusea alleen zin hebben als deze een *representatief* beeld geven van de (mogelijke) effecten voor de rijksmusea en de neveneffecten voor de niet-rijksmusea. De grote *verscheidenheid* binnen de rijksmusea maakt het echter buitengewoon lastig om op basis een beperkte pilot study conclusies te trekken over de effecten van gratis toegang. De effecten van gratis toegang hangen af van een groot aantal museumspecifieke factoren. Bij een te beperkte pilot worden de conclusies over de effecten van gratis toegang sterk beïnvloed door de selectie van de deelnemende rijksmusea. Voor zinvolle experimenten moeten wij eerder denken aan tien dan aan drie rijksmusea.

De evaluatie van de experimenten met gratis toegang dient minimaal aan de volgende drie eisen te voldoen:

1. Voorafgaande aan de invoering van gratis toegang moet een gedegen nulmeting van de bestaande publiekssamenstelling plaatsvinden.
2. De nulmeting moet worden aangevuld met vervolgmetingen na de invoering van de gratis toegang.
3. Om te zien of het publieksbereik van de rijksmusea toeneemt, moet bij de metingen een zorgvuldig onderscheid worden gemaakt tussen bezoeken en (nieuwe) bezoekers.

De meerwaarde van de experimenten is beperkt als de pilot study berust op een te klein aantal rijksmusea en de evaluatie niet aan de bovenstaande drie eisen voldoet. Als de geschetste opzet van de experimenten om financiële redenen niet haalbaar is, kan bij de analyse van de effecten van gratis toegang beter worden teruggegrepen op buitenlandse ervaringen met gratis toegang.

BIJLAGE: AANVULLENDE INFORMATIE

In deze bijlage geven wij aanvullende informatie over de onderzochte varianten. Tabel B.1 geeft een overzicht van de veronderstelde effecten van de onderzochte vormen van gratis toegang. De gehanteerde veronderstellingen berusten op een eerder verrichte literatuurstudie en een inventarisatie van binnen- en buitenlandse ervaringen. Kolom 1 toont de bruto toename van het aantal bezoeken aan de rijksmusea op de betreffende dag, of - in het geval van variant 6 - de bruto toename ten opzichte van het oorspronkelijke aantal betaalde jeugdbezoeken. Kolom 2 geeft aan welk deel van het nieuwe bruto aantal bezoeken op de betreffende middag of dag(en) aan de rijksmusea afkomstig is van de andere dagen van de week waarvoor geen gratis toegang geldt. Dit percentage is bijvoorbeeld 0 in variant 6, omdat de gratis toegang voor de jeugd alle dagen van de week geldt. Dan kan dus binnen de rijksmusea geen substitutie van betaald bezoek naar gratis bezoek plaatsvinden. Kolom 3 laat zien welk deel van het nieuwe aantal bezoeken op de betreffende middag of dag(en) voortvloeit uit een verschuiving van het betaalde bezoek aan de niet-rijksmusea naar het gratis bezoek aan de rijksmusea.

In variant 1 – *een maandelijks gratis zondag* – neemt het aantal bezoeken aan de rijksmusea op de gratis zondag *bruto* met gemiddeld 70% toe. Dit komt overeen met de procentuele bruto toename van het aantal bezoeken aan de Franse musea. Overeenkomstig de Franse resultaten wordt verondersteld dat 25% van het bezoek op de gratis zondag afkomstig is van de dagen met entreeheffing. Daardoor bedraagt de netto toename van het aantal bezoeken aan de rijksmusea op de gratis zondag 27,5%; oftewel $(100+70)/100 \cdot (100-25)$. Daarvan is vervolgens weer 7,5% afkomstig van een bezoekverschuiving van de niet-rijksmusea, zodat de netto toename van het bezoek aan alle musea samen op de betreffende zondag slechts 4,5% bedraagt. Dat komt voor alle Nederlandse musea samen neer op een jaarlijkse netto bezoekstijging van 0,3%.

In variant 2 – *een wekelijkse gratis woensdag* – bedraagt de bruto toename op de gratis woensdag gemiddeld 55%. De veronderstelde procentuele bruto toename van het aantal bezoeken is kleiner dan in variant 1, omdat een beperkter deel van de bevolking in staat is om op een woensdag een museumbezoek af te leggen. Dit percentage komt globaal overeen met de bezoekstijging bij een aantal Nederlandse en buitenlandse musea met gratis toegang op de woensdag. De verschuiving van het museumbezoek van

de dagen met entreeheffing naar de gratis dag is eveneens geringer dan in variant 1: 15% tegen 25% in variant 1. Daarentegen vindt er een relatief grote bezoeksverschuiving van de niet-rijksmusea plaats naar de rijksmusea. De mogelijkheden voor een dergelijke verschuiving zijn groter bij een wekelijkse gratis woensdag (52 dagen) dan bij een maandelijkse gratis zondag (12 dagen). Variant 3 met een *wekelijkse gratis woensdagmiddag* berust op analoge veronderstellingen als variant 2.

Tabel B.1: *Effecten van verschillende vormen van gratis toegang in de rijksmusea (in %)*

	Bruto bezoek- stijging rijksmusea	Bezoek- verschuiving binnen rijksmusea	Bezoek- verschuiving van niet- rijksmusea
1. Maandelijkse gratis zondag	70	25,0	7,5
2. Wekelijkse gratis woensdag	55	15,0	10,0
3. Wekelijkse gratis woensdagmiddag	55	15,0	10,0
4. Maandelijkse gratis zondag + wekelijkse gratis woensdag	57	17,5	9,4
5. Maandelijkse gratis zondag + wekelijkse gratis woensdagmiddag	60	19,0	9,4
6. Gratis toegang jeugd tot 18 jaar	100 ^a	0,0	12,5

a De procentuele bruto stijging is gerelateerd aan het oorspronkelijke aantal betaalde jeugdbezoeken (in tegenstelling tot de overige varianten, die zijn gerelateerd aan het totale aantal bezoeken op de betreffende dagen).

Bron: APE

Varianten 4 en 5 zijn respectievelijk een combinatie van varianten 1 en 2, en varianten 1 en 3. De procentuele toename van het bruto aantal bezoeken houdt – afhankelijk van de oorspronkelijke bezoekaandelen op de betreffende dagen – ruwweg het midden tussen de oorspronkelijke varianten. Dat geldt in grote lijnen ook voor de bezoeksverschuiving binnen de rijksmusea, zij het dat het potentieel voor een bezoeksverschuiving iets kleiner wordt, omdat de rijksmusea nu vaker gratis toegankelijk zijn.

In variant 6 – *gratis toegang tot 18 jaar* - verdubbelt het bezoek van de groep die oorspronkelijk geen recht had op gratis toegang. Onder de doelgroep tot 18 jaar bedroeg het aandeel van betaalde bezoek 45,6%. Dat impliceert dat de toename van het totale jeugdbezoek aan de rijksmusea ook 45,6% bedraagt. Binnen de rijksmusea kan in deze variant immers geen substitutie van betaald bezoek naar gratis bezoek plaatsvinden. Wel treedt een flinke verschuiving van het bezoek op van de niet-gratis toegankelijke musea naar de gratis rijksmusea.

LITERATUUR

- Broek, A. van den, F. Huysmans, en J. de Haan, 2005, *Cultuurminnaars en cultuurmijders: Trends in de belangstelling voor kunsten en cultureel erfgoed*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (Het culturele draagvlak 6).
- Goudriaan, R., 1985, *Musea, een prijs waard?*, Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau (Cahier 46).
- Goudriaan, R., 1990, Kunst en consumentengunst, *Boekmancahier* 2, nr. 5, blz. 245-262; ook gepubliceerd in: R. Verhoeff en H.B.G. Ganzeboom (eds.), 1991, *Cultuur en publiek*, Amsterdam: SISWO, blz. 33-53.
- Goudriaan, R., I. Been en C.M. Visscher, 2002, *Musea en plein publique: Vormgeving en effecten van gratis toegang*, Den Haag: APE bv (Ape rapport 55).
- Goudriaan, R., en C.M. Visscher, 2006, *Geen entreeheffing, geen drempels? Kosten en effecten van gratis toegang tot musea*, Den Haag: APE bv (Ape rapport 387).
- MORI, 2003, *The impact of free entry to museums*, Londen: MORI.
- MORI, 2004, *Visitors to museums and galleries 2004*, Londen: Museums, Libraries and Archives Council.